

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GUDSGAVE

AF OVERARKIVAR, DR. PHIL. ERIK KROMAN

SÆRTRYK AF »ÆRØBOEN« NR. 3-4 - 1968

Det er i Maj 200 Aar, siden det hertugelige og senere kongelige Gods Gudsgave (Gottesgabe) i Marstal Sogn blev nedlagt og udstykket. Der kan være Grund til i Anledning af 200-Aaret at kaste et Blik paa Godsets i høj Grad bevægede Historie. En Gennemgang af denne er næsten et Resumé af Hertugdømmernes Historie i samme Tidsrum.

Af de 3 Godser, Hertug Hans d. Yngre oprettede paa Ærø. Graasten, Søbygaard og Gudsgave, er formodentlig Gudsgave det yngste. Henrik Rantzau nævner i sin *Cimbria Chersonesi* (∴ Den cimbriske Halvø = Jylland) 1597 kun de to førstnævnte Godser, og Gudsgave er da muligvis først oprettet o. 1600 eller i Begyndelsen af 17 Aarhundrede. Østærø, det nuværende Marstal Sogn, der i sin Tid kun ved den smalle Landstrimmel Drejet var forbundet med det øvrige Ærø, havde indtil Hertug Hans' Tid for største Delen været skovklædt. Af Bebyggelser var der kun paa den stærkt indskaarne Nordside Krag-næs og Ommel og paa Østsiden Landsbyen Marstal, hvortil formodentlig allerede dengang sluttede sig et Fiskerleje med beskedent Jordtilliggende, som senere skulde blive til Søfartsbyen Marstal. Mindre Bebyggelser var Drejby ved Drejet og Truvelslykke. De to sidste blev inddraget under Godsets Jorder, som strakte sig fra Noret i Vest til Stranden ved Marstal i Øst og dækkede hele den sydlige Del af Sognet. Skoven blev dog ikke helt udryddet. Rester af den fandtes stadig, ved Drejet Drejbysskov (senere Drappeskov, som atter blev til Trappeskov), hvoraf endnu en ubetydelig Rest er bevaret, og østligere ved Marstal Ellemosen eller Ellene, som først blev ryddet ved Midten af 18. Aarhundrede. Godsets Bygninger, som har været temmelig uanselige, laa omtrent midt i Jordtilliggendet ved det højeste Punkt. Ligesom de øvrige Godser blev Gudsgave drevet ved Bøndernes Hoveri. Til Godset hørte Byerne Krag-næs, Ommel og Marstal og tillige Stokkeby og lille Rise (Rising) paa den anden Side af Drejet samt Øen Halmø.

I Henhold til Faderens Testamente overtog den ældste Søn Hertug Christian ved Hertug Hans' Død 1622 Ærø og dermed ogsaa Gudsgave. Mere end til nogen af de andre Brødre var Hertug Christian fra Ungdommen af knyttet til den 14 Aar yngre Broder Philip af Glücksborg, og 1628 skænkede han Godset Gudsgave med de tilhørende Byer til dennes lille 3 Aar gamle Søn Hans. Donationsbrevet fastsatte udtrykkeligt, at det ikke skulde være til Skade for Hertug Philip ved en Arvedeling efter Hertug Christian, men at han skulde arve paa lige Fod med de øvrige Arvinger. Da Hertug Christian døde 1633, nægtede disse imidlertid at anerkende Donationen, og ved Eckernførdeforliget 6/2 1634 deltes Ærø i 4 Dele mellem de øvrige 4 sønderborgske Linier. Fordelingen skete ved Lodtrækning. Gudsgave, som nu kun omfattede Østærø med Byerne Ommel, Krag-næs og Marstal samt Øerne

Halmø og Egholm, tilfaldt Hertug Christians Brodersøn Hans Christian af Sønderborg.

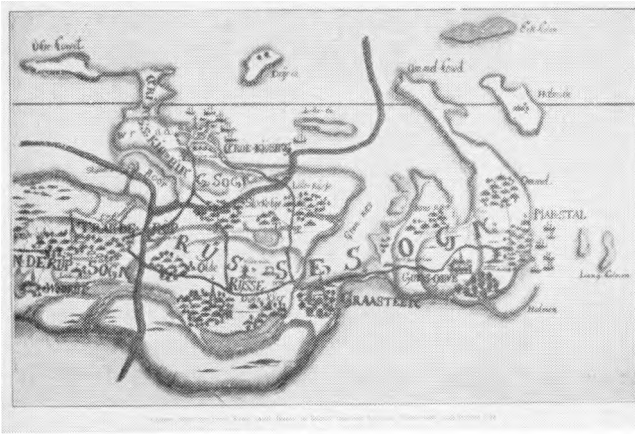
Godset Gudsgave eller Gudsgaves Len, som det nu sædvanlig benævnes, fik efter Hertug Christians Død en mere omskiftelig Skæbne end de øvrige ærøske Godser. Hertug Hans Christian havde kort forinden overtaget Regeringen over Hertugdømmet Sønderborg. Hans Fader havde ved sin Død 1627 efterladt sin Besiddelse stærkt belastet med Gæld, som yderligere var blevet forøget under hans Enkes Styrelse. Hans Christian maatte derfor kort efter, at han var kommet i Besiddelse af Gudsgave, optage et Laan i Godset paa 20.000 Rdlr. hos Hertuginde Augusta af Gottorp, og 1648 solgte han Gudsgave til Broderen Ernst Günther, Stamfader til Augustenborglinien, for 43.000 Rdlr.

I Ernst Günthers Tid indfaldt Svenskekrigen. Allerede paa Erik Dahlbergs Rekognosceringstogt paa Isen mellem Øerne umiddelbart før den svenske Hærs Overgang fik Ærø sit første Besøg af Svenskerne 3. Febr. 1658. Gudsgaves Len er utvivlsomt under Krigen blevet hærget som det øvrige Ærø. Der er imidlertid ikke bevaret Arkivalier fra denne Del af Øen. Efter Svenskernes Nederlag i Slaget ved Nyborg 14. Nov. 1659, da Ærø blev besat af kongelige Tropper, blev Lenet derimod særlig lempeligt behandlet, utvivlsomt paa Grund af Ernst Günthers nære Forbindelse med Kongehuset.

Panteobligationen paa 20.000 Rdlr., som i Mellemtiden med Renter var vokset til 26.000 Rdlr., hvilede stadig paa Godset, og da Ernst Günther 1667 i Forbindelse med den sønderborgske Hertug Christian Adolfs Konkurs fik Ordre til at ordne Gældsforholdet, solgte han 1668 Gudsgave til den gottorpske Prins Hans August, som nu var Ejer af Obligationen. Da Hans August kort efter blev sindssyg, delte hans Fætre Hertug Christian Albrecht af Gottorp og Fyrstbiskop August Frederik af Lübeck ved en

»Trappeskov«. Malet 1946 af Synne Mølmark.

Den østlige Del af Ærø. Tegnet 1734 af Premierløjtnant C. L. Pape. Sydvest for Marstal ses Skoven »Ellene«.

Aftale 2/5 1670 hans Ejendomme, herunder Gudsgave, hvoraf hver skulde nyde det halve Udbytte. 1678 blev der sluttet en ny Aftale, hvorefter August Frederik fik en fast aarlig Pengesum og hele Udbyttet af Gudsgave. Spændingen mellem den danske Regering og Gottorp var i disse Aar voksende, og 6. Nov. 1680 blev det paalagt Rentemesteren v. Stöcken at lade Gudsgave beslaglægge (sekvestrere) med den Begrundelse, at man ikke havde søgt Forlening, og 24. Nov. fik Kommissarius Clemens Sukow Ordre til at begive sig til Ærø og tage Godset i Besiddelse i Kongens Navn og overtage Forvaltningen.

Den danske Konge beholdt Gudsgave til 1684, da Godset i Forbindelse med den oldenborgske Arvesag blev overladt til Hertugen af Pløn-Nordborg. Efter at den regerende Linie af Greveslægten i Oldenburg-Delmenhorst var uddød, havde Hertugen af Pløn, Hans d. Yngres yngste Søn Joachim Ernst, ført en langvarig Proces med den danske Konge og den gottorpske Hertug om Arvefølgen, og ved den kejserlige Rigshofrets Dom 1673 var han blevet anerkendt som nærmeste Arving til Grevskaerne. Joachim Ernst var paa det Tidspunkt død, men forinden havde han overdraget sine Rettigheder til den danske Konge og havde til Gengæld bl. a. faaet Nordborg og den nordlige Halvdel af Als, som nogle Aar tidligere var faldet tilbage til Kronen, efter at Hertugen af Nordborg – ligesom den sønderborgske Hertug – var erklæret konkurs. Ved sit Testamente delte Joachim Ernst sine Besiddelser mellem sine Børn. Sønnen August fik tildelt Nordborg med Besiddelserne paa Als, som han tiltraadte 1676, efter at Dommen var endelig stadfæstet. Samme Aar arvede han Søbygaard efter Broderen Bernhard. Gottorp var ved Rigshofrettens Dom blevet dømt til at betale Pløn Procesomkostningerne og maatte 1681 slutte Forlig med Pløn og gaa ind paa at afstaa Godset Gudsgave og betale 86.000 Rdlr. Gudsgave var jo imidlertid paa det Tidspunkt i den danske Konges Besiddelse, men 1684 sluttede Christian 5. en Overenskomst med Hertug August, hvorefter Kongen overtog Kravene paa Gottorp, mens Gudsgave m. m. blev overdraget til Hertug August.

Hertug August fulgte i sit Testamente sine Fædres Skik og delte Besiddelserne mellem sine 2 Sønner. Den ældste Joachim Frederik fik ved Faderens Død 1699 Nordborg, mens den yngste Christian Carl overtog de to ærøske Godser Søbygaard og Gudsgave. Gottorperne havde imidlertid ikke glemt det gamle Mellemværende, men mente stadig at have Krav paa Gudsgave. Ved Forliget i Altona 1689 havde den gottorpske Hertug Christian Albrecht

faaet indsat en Bestemmelse om, at Gudsgave skulde tilbageleveres til Gottorp, men da Godset ifølge Aftalen mellem Gottorp og Pløn 1681 skulle overgives til Hertug August, og denne allerede var i Besiddelse af det, blev Sagen stillet i Bero. Christian Albrechts Søn og Efterfølger Hertug Frederik 4. tog imidlertid atter Sagen op, og ved Freden i Travendal 18. August 1700 mellem Carl d. 12. og Kong Frederik 4., blev det paa ny bestemt, at Gudsgave skulde overdrages til Gottorp, som var i Forbund med Sverige, dog med Forbehold af Pløns Ret. I Slutningen af September fik Borgmesteren i Aabenraa Casper v. Saldern af Hertugen Ordre til at tage Godset i Besiddelse i Hertugens Navn. 9. Oktober afsjælede han fra Aabenraa med 10 Dragoner under Løjtnant Schack og naaede samme Aften Ærøskøbing. Derfra fortsatte han næste Dag til Gudsgave, hvor han overtog Administrationen og tog Indbyggerne i Ed. Hele Besætningen og alle Godsets Papirer, Jordebøger m. m. var ført bort. Baade Joachim Frederik og Christian Carl klagede straks til den danske Konge som deres Lensherre over dette Overgreb, og da Kongen truede med at bruge Magt, maatte Hertug Frederik 12. Juli det følgende Aar gaa ind paa at tilbagelevere Godset til Christian Carl. Overdragelsen fandt Sted 30. Juli 1701, da v. Saldern overgav det til Christian Carls Fuldmægtig paa Søbygaard.

30. April 1702 ægtede Christian Carl uden Familiens Vidende Dorothea Christine v. Aichelberg, Datter af den nordborgske Amtmand Johan Frantz v. Aichelberg. Som Følge af dette ikke standsmæssige Ægteskab maatte han samme Aar slutte en Overenskomst med Broderen, hvorefter han for sine eventuelle Børn opgav al Arveret baade til de ærøske og til de plønske og nordborgske Godser, og gaa ind paa, at Børnene ikke skulde regnes for fyrstelige, men kun for adelige, og der tillagdes de eventuelle Børn et særskilt Vaabenskjold og Navnet v. Carlstein. Aftalen skulde dog kun gælde, saa længe Joachim Frederik eller Arvinger efter ham var i Live. Christian Carl døde allerede 23. Maj 1706, og nogle Maaneder senere fødte hans Hustru en Søn, som fik Navnet Frederik Carl v. Carlstein. Joachim Frederik havde straks efter Broderens Død inddraget de to ærøske Godser. Et Par Maaneder senere arvede han ogsaa Pløn, da den plønske Hovedlinie uddøde, og han flyttede derefter Regeringen til Pløn, og baade de nordborgske og de ærøske Besiddelser styredes derefter herfra. 1722 døde imidlertid Joachim Frederik uden at efterlade sig mandlige Arvinger. Frederik 4. tog foreløbig hans Besiddelser under Administration og sluttede samme Aar en Overenskomst med Frederik Carl v. Carlstein, hvorefter baade han og hans Moder ophøjedes i Fyrstestanden. Samtidig anerkendtes Frederik Carl som Arving til de nordborg-ærøske Godser, men afstod til Gengæld en Del af det nordborgske Gods til Kongen. Det fastsattes endvidere, at hvis Frederik Carl senere kom i Besiddelse af de plønske Godser, skulde Resten af de alsiske og de ærøske Godser overgaa til Kongen. Da dette skete 1729, blev Gudsgave saavel som de øvrige nordborgske Godser overtaget af Kongen og indlemmet i den kongelige Del af Slesvig, som derefter omfattede hele Hertugdømmet Slesvig med Undtagelse af de glücksborgske Besiddelser.

Gudsgaves bevægede Historie har medført, at der foreligger flere udførlige Beskrivelser af Godset, hvori ogsaa Bygningerne er blevet ret udførligt beskrevet. Da der ikke foreligger nogen Plan over Gaardens Bygninger, er det dog ikke altid let at bestemme, hvorledes de har været beliggende i Forhold til hverandre. Som det fremgaar af

Udskiftningskortet 1768, gik Landevejen, hvorved Gaarden var beliggende, dengang vest om Gaardspladsen, mens den nu gaar tværs over Gaardens Tomt. Ifølge Beskrivelsen af Godset efter Hertug Christians Død 1633 bestod Gaarden, der var omgivet af en »Mur« af Marksten, det vil vel sige Stendiget, som endnu delvis er bevaret, af følgende 6 Bygninger: 1. Hovedbygningen (»das fürstliche Woenhaus«), der var 9 Fag lang og 5 Fag bred og stod paa en høj Markstensmur. Bygningen, som Hertug Christian øjensynlig lejlighedsvis har beboet, rummede Hertugens Spisestue med et Bord med Bænke omkring og et Par Lænestole, et Soveværelse med Himmelseng og endnu et »Gemak« med et Fyrrebord med Bænke omkring og en Stige til Loftet. Ved Siden af denne Bygning laa 2. Mejeriet med Fogedens Bolig, Køkken og Kælder 12 Fag langt og 5 Fag bredt. 3. Et Lade- og Kvæghus 19 Fag langt og 7 smaa Fag bredt. 4. En Heste- og Følstald 17 Fag lang og 6 Fag bred. 5. En Faare- og Kalvestald 12 Fag lang og 5 Fag bred. 6. Den lange Lade 21 Fag lang og 9 smaa Fag bred. Alle Bygningerne var Bindingsværk og var tækket med Tegl undtagen de 2 sidste, som var straaetækkede. Bygningerne genfinder man i en Beskrivelse 1682 under den kongelige Beslaglæggelse af Lenet. Det fremgaar af Omtalen her, at Bygningerne, som man kunde vente, laa omkring en firkantet Gaardsplads. Paa Nordsiden laa »den lange Lade«, som nu havde faaet 28 Fag og paa Sydsiden Lade- og Kvæghuset stadig med 19 Fag. Der nævnes desuden et Porthus, som maa have ligget paa Vestsiden ud mod Vejen, og paa samme Side har formodentlig Heste- og Følstalden ligget, som nu havde 24 Fag. Hovedbygningen, som kaldes gammel og brøstfældig og »ein schlecht geringes Gebeude«, og Mejeribygningen har da ligget paa Østsiden over for Porthuset. Alle Bygningerne var i en yderst daarlig Forfatning og i stor Udstrækning understøttet af Støttestøtte.

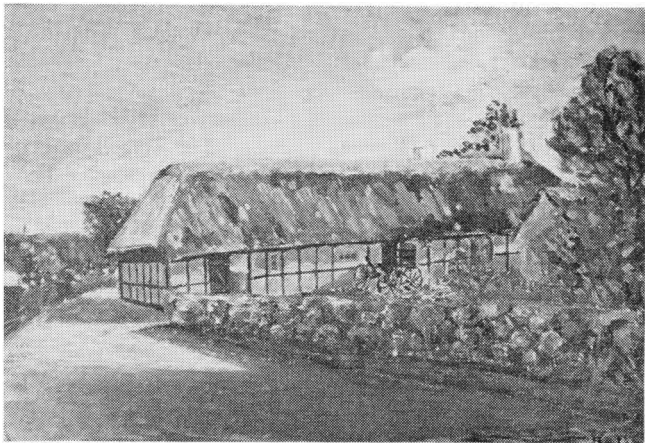
En ny Beskrivelse foreligger fra Aaret 1700 i Anledning af den gottorpske Besættelse. Hovedbygningen (ein altes Wohnhaus) med et gammelt Bagehus (Backhaus) opgives nu at have 11 smalle Fag. Den rummede »en saa kaldet Amtstue«, en Stue og et Køkken. Man finder her igen de to store Længer paa 19 og 28 Fag (de kaldes her »Wester Scheune« og »Oster Scheune«) og Mejeriet (Hollænderi) nu med 18 smalle Fag. Desuden nævnes et Stykke med 11 smalle Fag, som formodentlig har ligget ud mod Vejen.

1727 brændte Laden samt det store Kohus (til 4 Rækker Køer) – det maa være Sydlængen – og Porthuset med Oplagshuset (Speicher) – det benævnes senere det nye Hus – og man nedrev et Par Fag af Fogedboligen for at standse Ilden. Godset var paa den Tid administreret af den danske Regering, og der blev af Rentekammeret bevilget Tømmer af Skovene ved Østerholm paa Als til Genrejsningen. Efter at Godset var kommet under Kronen, blev der gentagne Gange foretaget store Reparationsarbejder paa Bygningerne. I Hovedbygningen nævnes nu Amtstuen og 2 Stuer og 2 Sidekamre. Mejeriet synes efter Branden at være bygget sammen med Hovedbygningen. Af Bygninger, som ikke tidligere har været nævnt, forekommer nu et Bagehus (Backhaus), som laa lidt syd for Kohuset, og et Svinehus. Endnu i Sommeren 1767, kort før den store Brand udslættede hele Gaarden med Undtagelse af Bagehuset, blev der udført nødtørftige Reparationer paa Hovedbygningen (Wohnstube und Holländererey Haus), den store Lade og Hestestalden, efter at Marstallerne som Forpagtere af Godset havde klaget over, at Bygningerne var faldefærdige og farlige for Mennesker og Dyr.

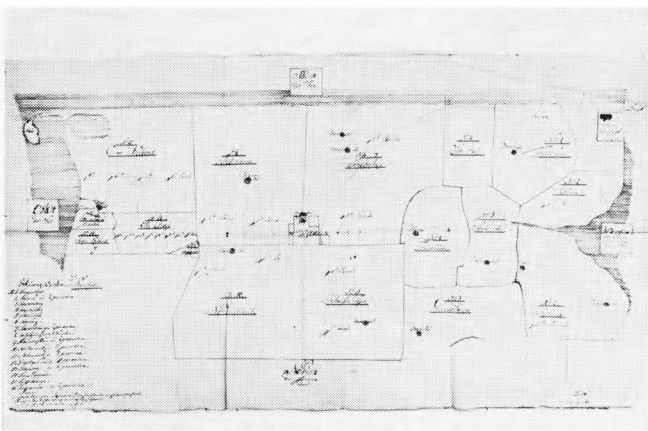
I Beskrivelsen fra Aaret 1700 oplyses, at der hverken findes Træer eller Buske ved Gaarden, »fordi Gaarden ligger paa en Højde«. Derimod skal den, siges der, i ældre Tid have været omgivet af Skov, hvoraf der imidlertid ingen Spor er tilbage. Der er dog 2 Kaalhave omgivet af Stendiger, den ene vest for Gaarden benyttes af Amtsskriveren og Fogeden, den anden syd for Gaarden benyttes af Hollænderen.

Godsets Jord var opdelt i Kobler, der var omgivet af Stendiger, som endnu delvis er bevaret. Efter Fortegnelsen 1700 var der 11 Kobler. 1. Knasterberg, 2. Klausteenschau og Trauelslücke, 3. Normarck, 4. Mitmarck, 5. Egghofft, 6. Drebuschschau, 7. Söemay, 8. Schausee, 9. Eller Maese, 10. Groten Rönns og 11. Kleinen Rönnes. Det oplyses, at Koblerne skiftevis hvilede i 3 Aar, derefter blev de tilsaaet med Byg, hvorefter de om Efteraaret fik Gødning, det følgende Aar blev de tilsaaet med Rug og det tredje Aar med Havre. Af de 3 Kobler, der hvilede, benyttede Hollænderen de 2 til sine Køer, mens den tredje udlejedes til Nabobyerne.

Da Ejerne af Gudsgave i Tiden efter Hertug Christians Død boede fjernt fra deres lille Besiddelse, maatte de lade Godset administrere af særlige Forvaltere eller Amtsskriverer. Som Forvalter af Gudsgave i Ernst Günthers Tid nævnes Marx Adolph Jahn 1655-67. Undertiden havde de Godset i Forpagtning. Det var Tilfældet med Henrik Rüder, der var Gottorpernes Forvalter fra 1668 og fra 1670 havde forpagtet Godset. Da hans Forpagtning udløb 1682 under den danske Beslaglæggelse, overtog Johan Bruhn, som havde været Skriver paa Godset i 9 Aar, Forvaltningen for et Aar, hvorefter den glücksborgske Hofmester Friedr. Aug. v. Worgewitz forpagtede Godset. Efter at Nordborgerne 1684 havde overtaget Gudsgave, drev de Godset ved Hjælp af Fogeder under Amtsskriverne paa Søbygaard. Undertiden var dog »Hollænderiet«, d: Kvægbesætningen (c. 100 Køer m. m.) og Mejeri-virksomheden, bortforpagtet til en »Hollænder«. Det var Tilfældet i Aaret 1700, da Hans Nagel var »Hollænder« paa Godset under den gottorpske Besættelse. 1713 begyndte Joachim Frederik at bortforpagte sine ærøske Godser. Han fulgte hermed Eksemplet fra Glücksborg, som et Par Aar tidligere havde bortforpagtet Graasten og Voderup. Den første Forpagter (»Pensionær«) paa Gudsgave var en anset Marstalskipper Hans Rasmussen. Endnu 100 Aar efter vidste man at fortælle om hans Anseelse, og at Hertugen boede hos ham, naar han besøgte Lenet. Hans Hus i den søndre Del af Byen blev ødelagt

Huse på Gudsgaves gamle Gaardplads.
Malet 1945 af Synne Mølmark.

Plan over Gudsgaves Marker ved Udskiftningen 1768.

ved Stormfloden 1872. Hans Rasmussen døde allerede det følgende Aar, men Forpagtningen fortsattes af hans Hustru Karen Hanses, og senere gik den over til Sønnen Christen Hansen. Da denne frastraadte 1717, blev Forpagtningen overtaget af en Holstener Jørgen Selch fra Neumünster, som senere afløstes af Sønnen Henrik Selch. De havde Forpagtningen lige til 1756, begge hver en Snes Aar. Deres Interesse for Godset var rent økonomisk, og de var stadig Købmænd i Neumünster. Navnlig Henrik Selch var indviklet i stadige Stridigheder med Bønderne om Hoveriet og med Marstallerne om disses Græsningsret, idet han anbragte et større Antal Køer paa Godset end det faste Antal, hvorved der blev for lidt Græsning til Marstallerne 80 Stykker Kvæg. 1743 ansøgte han Overretten paa Gottorp om Tilladelse til at straffe de Undersaatte, der havde været forsømmelige og genstridige ved Hovarbejdet, med Pæl, Træhest, spansk Kappe eller Fængsel, men fik Afslag. 1756 blev Henrik Selch afløst som Forpagter af Arend Thomsen Syndermann, der havde Forpagtningen til Maj 1761, da et Konsortium af Marstallere overtog den for et Tidsrum af 6 Aar. Hovedmændene var et Par ældre Skippere Christian Carl Eschen og Hans Nagel Eriksen. For at faa Forpagtningen maatte de byde en større Forpagtningsafgift, end der tidligere havde været betalt. Mens Syndermann havde svaret 2000 Rdlr. i aarlig Forpagtning, maatte Marstallerne betale 2450 Rdlr. Naar de overtog Godset, var det da ogsaa udelukkende for at sikre sig Græsning til deres Køer.

Den danske Regering havde paa denne Tid paabegyndt et omfattende Salg af Kronens Domæner. Mens de i Kongeriget blev solgt som store samlede Godser, blev de i Hertugdømmerne udstykket i mindre Parceller, saa den stedlige Befolkning kunde købe dem. Der blev i Hertugdømmerne 1765-1787 nedlagt 52 Godser, deriblandt praktisk talt alle Hans d. Yngres Godser. 1767 kom Turen til Ærø. Graasten og Voderup blev efter at være delt i Parceller solgt paa Auktioner henholdsvis 16. og 17. Juli. Derimod blev Salget af Gudsgave udsat til 1770, for at der ikke skulde mangle Liebhave, hvis der blev udbudt for meget paa een Gang, og Marstallerne fik derfor deres Forpagtningsafgift forlænget til Maj 1770.

Marstallerne Forpagtning blev i høj Grad hjemsøgt af Ulykker. 1763 døde i Løbet af 3 Maaneder hele Besætningen paa 100 Køer (hvoraf de selv havde Ansvar for de 15) samt Tyre og Ungkvæg af Kvægsygen, og kort efter at de havde fornyet Forpagtningen, nedbrændte hele Gaarden Søndagen d. 4. Oktober 1767, hvorved hele Høsten gik

tabt. Ilden udbrod Kl. 6 om Morgenen i nogle Hø- og Halmstakke, som stod bag Kohuset – utvivlsomt ved Selvantændelse, som ikke er ukendt i Høstakke – og bredte sig derfra hurtigt til alle Husene baaret frem af en kraftig Sydvestvind. I Løbet af 2 Timer var hele Gaarden lagt i Aske med Undtagelse af det lille Bagehus, ligeledes samtlige Kornstakke. Blæsten var saa stærk, at selv om hele Landet (5: Ærø) var kaldt sammen, havde dog intet kunnet reddes, siger Amtsforvalterens Repræsentant paa Ærø, Fuldmægtig Hansen paa Søbygaard. Han havde faaet Besked om Branden ved Middagstid og var straks taget til Gudsgave, men bortset fra Rester af Tømmer, Mursten og Jernsager var alt fortæret af Ilden. En Høstak stod endnu Dagen efter i Flamme, og først den følgende Dag var Ilden helt dæmpet. Da der kunde være en vis Risiko for, at Ilden i den stærke Blæst skulde forplante sig til Marstal, lod han om Natten sætte Vagt baade ved Gaarden og Byen. De nærmere Omstændigheder ved Branden blev oplyst ved Brandforhøret, der blev afholdt 14 Dage senere 17. Oktober paa Søbygaard Amtstue af Amtsforvalter Ambders fra Nordborg, under hvem Godset hørte. Gaardens Folk var tilsagt til at afgive Forklaring, det var Fogden Rasmus Hansen, Jørgen Bøtker, Jørgen Frantsen og Mads Jensen, Køgsen Syndet Madsdatter, Mejersken Anna Hansdatter og Pigerne Sidsel Christensdatter, Ellen Jensdatter, Ingeborg Rasmusdatter og Ingeborg Hansdatter. Paa Spørgsmaal forklarede Fogeden Rasmus Hansen, at han havde været paa Gaarden, da Ilden opstod, sammen med Jørgen Bøtker og Køgsen Syndet Madsdatter, derimod var Jørgen Frantsen Aftenen før gaaet til sin Kone i Ommel, og Mads Jensen med de øvrige Piger havde været paa Køernes Malkeplads. Ingen af Interessenterne var paa Gaarden. Angaaende Ildens Opstaaen forklarede han, at »det første han fik den at se, var den alt igiennemløbet Hø- og Foer-Stakken, som stod for det store Koehus strax ved Landevejen, derpaa antændtes Koehuset, siden Nyehuset, endelig Sæde- og Hollænderihuset (Hovedbygningen) og allersidst Svinestien«. Hvorledes Ilden var opstaaet, havde han ingen Mening om. Jørgen Bøtker forklarede paa lignende Maade. Han havde været paa Gaarden, men vidste ikke noget, før Mads Jensen var kommet ind fra Malkestedet og havde sagt, at der var Ild i Stakken, og at den havde tændt an i Kohuset, derefter løb den hurtigt alle Husene igennem og til sidst i Svinestien. Jørgen Frantsen kunde kun sige, at han Lørdag Aften var gaaet hjem til sin Kone. Om Søndag Morgen, da han stod i sit Hus i Ommel, havde klædt sig paa og vilde gaa til Kirke, da hørte han først sige, at Ilden var i fuld Brand. Mads Jensen fortalte, at han havde været paa Malkestedet hos Pigerne og Køerne, og først da han kom ind paa Pladsen, blev han Ilden var i Stakken og i Kohuset. Derefter for den med Hast igennem de andre Huse og til sidst i Svinestien. Køgsen Syndet Madsdatter havde været i Hollænderiet, hun mærkede ikke Ilden, før den var kommet i Kohuset, og da hun gik ud af Huset, havde Ilden befængt alle Husene undtagen Sædehuset og det tilhængende Hollænderi, Svinestien og Bakhuset. Mejersken og Malkepigerne havde været paa Malkestedet, de to af Pigerne havde set Ilden derfra, de øvrige først, da de kom til Gaarden, da var Kohuset antændt.

Gudsgaves Brand var en Katastrofe for de marstalske Interessenter, Ødelæggelsen var fuldkommen. Alt det indavlede Korn, Mejeriprodukter, Oste og Smør, Foder til Køerne, og hvad de ellers havde paa Gaarden, var gaaet til Grunde og dermed ogsaa alt det, hvorved de skulde

betale den nær forestaaende første Termin og den følgende Maj-Termin. De klagede deres Nød til Amtmanden Teufel von Pirckensee og bad ham hjælpe dem til at blive befriet for i hvert Fald den sidste Termin og for det Korn, de ved Aflevering af Gaarden hæftede for ifølge Kontrakten, det saakaldte Inventarietkorn (Saakorn). Amtmanden indstillede derefter til Rentekammeret, at de blev fritaget for Halvdelen af sidste Termin og for alle Forpligtelser m. H. t. Inventarietkorn. Rentekammeret havde dog ingen Medlidenhed. Det fremhævede i Indstillingen til Kongen, at der i Kontrakten var taget Forbehold med Hensyn til Krig og Pest, men ikke til Brand, og Interessenterne havde derfor ikke Krav paa Godtgørelse. Man foreslog derfor, at de fik 300 Rdlr. Reduktion i Maj Termins Betaling, hvorefter de skulde betale 840 Rdlr. og for Inventarietkornet 451 Rdlr. 18 Sk.. saafremt det ikke levedes in natura.

Da Godsets Nedlæggelse allerede var planlagt, kunde der selvfølgelig ikke være Tale om at genopbygge Bygningerne. Man gik derfor hurtigst mulig i Gang med at forberede Udstykningen, som blev fastsat til 1. Maj 1768. Forinden skulde Jorderne opmaales og indeles i Lodder af passende Størrelse. De forberedende Arbejder lededes af Amtsforvalter Ambders i Nordborg og Amtsforvalter M. Moritzen i Graastens Amt. Da den første var optaget af Udstykningerne paa Als, var det væsentlig Moritzen, der kom til at lede Udstykningen. Mens Opmaalingen af de øvrige ærøske Godser foretoges af faguddannede Landmaalere, blev Opmaalingen af Gudsgave foretaget af Skoleholderen i Marstal Pad, som havde lidt Kendskab til Landmaaling, med Hjælp af de 4 Sandemænd. I Mod sætning til de næsten kunstnerisk udførte Udstykningskort fra de øvrige Godser er Kortet over Gudsgave særdeles primitivt og amatøræssigt udført. Ligesom de andre ærøske Godser blev ogsaa Gudsgave solgt uden Udbetaling for en aarlig Afgift »Canon« i Henhold til Tilbudene paa Auktionen. Marstallerne, der var meget interesseret i at faa Del i Jorden, havde inden Auktionen anmodet om, at Parcellerne maatte blive udbudt i mindre Stykker paa

5 Tønder Land, men de blev afvist af Moritzen, der erklærede, at de ikke skulde blande sig i hans Sager. De slog sig derfor sammen i Interessentskaber med en Repræsentant, som bød paa de enkelte Stykker.

Auktionen fandt Sted 7. April. Af Godsets c. 475 Tdr. Land blev den største Del ialt 323½ Tdr. Land solgt til de marstalske Interessentskaber. Erhvervelsen omfattede de nærmestliggende Herregaardskobler Store- og Lille-Egehoved, Midtmark, Nørremark, Kallehave og Klausenskov samt Engene Ellemosen og Tagmosen og endvidere det fjernere liggende Ronæs. Gaardspladsen med Bagehuset blev ligeledes købt af en Marstaller. Koblet Trovslykke blev købt af Ommelsboer. Resten af Jorderne ialt 146 Tdr. Land købtes af Jørgen Moritzen, en Broder til Amtsforvalter Moritzen, som deraf oprettede Gaarden Trappendal. Jorderne omfattede Koblerne Trappeskov (hvor Gaardens Bygninger blev placeret), Græsvænge, Knastebjerg, Sømaj og Engen Skovsø. Endelig blev Øen Egholm købt af en Ærøskøbingbo Johan Jørgensen. 20. Maj resolverede Kongen derefter, at Gudsgaves Jorder skulde være nedlagt fra 1. Maj 1768 og Parcellerne overlades til den højstbydende. Samtidig skulde Hovbønderne være befriet fra den hidtidige »Haand- og Spandtjeneste«.

De marstalske Interessentskaber bestod i o. 70 Aar, til man i Aarene mellem 1838 og 1847 foretog Udskiftning. Da Søfarten i de følgende Aar tog et betydeligt Opsving, mistede Marstallerne Interessen for Jorden og bortsolgte den efterhaanden til Parcellister med Jord til een eller to Køer. De gamle Navne paa Koblerne knyttedes til de nye Bebyggelser. Parcellisterne supplerede i mange Aar i stor Udstrækning deres Indtægter ved Arbejde paa Marstals Skibsværfter. Ogsaa Trappendal er forlængst opløst i mindre Gaarde og Parcelsteder, og selve Navnet er gaaet i Glemme.

Denne Udvikling har bevirket, at Marstal Sogn, i Middelalderen en tyndt befolket Skovegn, senere for en stor Del vidtstrakte Herregaardsmarker, nu er et af Danmarks tættest befolkede Sogne, som rummer omtrent Halvdelen af Befolkningen paa Ærø.